SCIENCE HUB REVIEW
2026
Volume 1
Issue 5
www.sciencehubreview.uz
ILMIY ELEKTRON JURNAL

INKLYUZIV TA’LIM JARAYONIDA TENGDOSHLAR HAMKORLIGI ORQALI ALOHIDA TA’LIM EHTIYOJLARI BO‘LGAN BOLALARNING IJTIMOIY FAOLLIGINI RIVOJLANTIRISH

Abdumo‘minova Shag‘zoda

Jizzax davlat pedagogika universiteti surdopedagogika yo‘nalishi 2-bosqich talabasi

Temurova G.

Ilmiy rahbar

Annotatsiya

Ushbu maqolada inklyuziv ta’lim jarayonida tengdoshlar hamkorligining pedagogik ahamiyati va alohida ta’lim ehtiyojlari bo‘lgan bolalarning ijtimoiy faolligini rivojlantirish masalalari yoritilgan. Tengdoshlar bilan hamkorlikda ishlash, guruhli mashg‘ulotlarni tashkil etish, o‘zaro yordam va muloqot ko‘nikmalarini shakllantirishning ta’lim jarayonidagi o‘rni tahlil qilingan. Shuningdek, alohida ta’lim ehtiyojlari bo‘lgan bolalarning jamoaga moslashuvi, tengdoshlari bilan ijobiy munosabatlar o‘rnatishi va mustaqil faoliyat yuritishiga yordam beruvchi pedagogik metodlar ko‘rib chiqilgan. Maqolada inklyuziv muhitda sog‘lom ijtimoiy munosabatlarni shakllantirish bo‘yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so‘zlar

inklyuziv ta’lim, tengdoshlar hamkorligi, ijtimoiy faollik, ijtimoiy moslashuv, guruhli ta’lim, o‘zaro yordam, muloqot, alohida ta’lim ehtiyojlari.

Аннотация

В данной статье рассматривается педагогическое значение взаимодействия сверстников в процессе инклюзивного образования и вопросы развития социальной активности детей с особыми образовательными потребностями. Анализируются совместная деятельность учащихся, организация групповых занятий, формирование навыков взаимопомощи и общения. Особое внимание уделяется социальной адаптации детей, установлению положительных отношений со сверстниками и развитию самостоятельности. Также представлены практические рекомендации по формированию благоприятной социальной среды в условиях инклюзивного образования.

Ключевые слова

инклюзивное образование, взаимодействие сверстников, социальная активность, социальная адаптация, групповое обучение, взаимопомощь, общение, особые образовательные потребности.

Kirish

Bugungi kunda ta’lim tizimida har bir bolaning nafaqat bilim olishi, balki jamiyatda faol ishtirok etishi, tengdoshlari bilan muloqot qilishi va ijtimoiy munosabatlarga kirishishi muhim vazifalardan biri hisoblanadi. Ayniqsa, inklyuziv ta’lim sharoitida alohida ta’lim ehtiyojlari bo‘lgan bolalarning ijtimoiy rivojlanishini qo‘llab-quvvatlash alohida ahamiyat kasb etadi.

Bolaning ijtimoiy rivojlanishi faqat o‘qituvchi bilan muloqot qilish orqali emas, balki tengdoshlari bilan birgalikdagi faoliyat jarayonida ham shakllanadi.

Sinfdoshlar bilan suhbatlashish, o‘yinlarda qatnashish, topshiriqlarni birgalikda bajarish va o‘zaro yordam ko‘rsatish bolada ijtimoiy ko‘nikmalarni rivojlantiradi.

Inklyuziv ta’limning asosiy maqsadlaridan biri barcha bolalar uchun teng imkoniyat yaratishdir. O‘zbekiston Respublikasining «Ta’lim to‘g‘risida»gi Qonuni 20-moddasida ham inklyuziv ta’lim barcha ta’lim oluvchilar uchun teng imkoniyatlarni ta’minlashga qaratilgani belgilangan.

Mazkur maqolaning maqsadi inklyuziv ta’limda tengdoshlar hamkorligining ahamiyatini ochib berish hamda bolalarning ijtimoiy faolligini rivojlantirishga xizmat qiluvchi pedagogik usullarni tahlil qilishdan iborat.

Tenglar hamkorligining pedagogik mohiyati

Tengdoshlar hamkorligi — bu o‘quvchilarning umumiy maqsadga erishish uchun birgalikda faoliyat olib borishi, o‘zaro fikr almashishi va bir-biriga yordam berish jarayonidir.

Inklyuziv ta’limda tengdoshlar hamkorligi alohida ta’lim ehtiyojlari bo‘lgan bolalarning sinf jamoasiga qo‘shilishiga yordam beradi.

Bunday hamkorlik jarayonida o‘quvchilar:

– Bir-birini tinglashni o‘rganadilar.

– O‘z fikrlarini erkin ifodalashga harakat qiladilar.

– Jamoada ishlash ko‘nikmalarini egallaydilar.

– O‘zaro hurmat va bag‘rikenglikni rivojlantiradilar.

– Bir-birining imkoniyatlarini qadrlashni o‘rganadilar.

Tengdoshlar hamkorligining samaradorligi o‘qituvchining faoliyatni qanday tashkil etishiga ham bog‘liq. O‘qituvchi barcha o‘quvchilarning guruh ishida mazmunli ishtirok etishiga sharoit yaratishi kerak.

Ijtimoiy faollikni rivojlantirishda guruhlarda ishlash metodining ahamiyati

Guruhli ishlash inklyuziv ta’limda keng qo‘llaniladigan pedagogik metodlardan biridir. Ushbu metod orqali o‘quvchilar umumiy topshiriqni bajarish jarayonida o‘zaro hamkorlik qiladilar.

Masalan, o‘qituvchi sinfni kichik guruhlarga ajratib, ularga birgalikda plakat tayyorlash, matnni tahlil qilish yoki muayyan masalani hal etish topshirig‘ini berishi mumkin.

Bunda har bir o‘quvchiga uning qiziqishi va imkoniyatlariga mos vazifa beriladi.

Eshitishida qiyinchiligi bo‘lgan o‘quvchi rasmlarni tanlash yoki yozma ma’lumot tayyorlashda qatnashishi mumkin. Nutqiy muloqotda qiyinchiligi bo‘lgan bola esa rasm, belgi yoki yozuv orqali o‘z hissasini qo‘shishi mumkin.

Muhimi, o‘quvchiga faqat kuzatuvchi vazifasi berilmasligi, balki umumiy natijaga hissa qo‘shish imkoniyati yaratilishidir.

Guruhli ishlash quyidagi pedagogik natijalarga xizmat qiladi:

1. Muloqot ko‘nikmalarini rivojlantiradi.
2. O‘zaro yordam madaniyatini shakllantiradi.
3. Jamoaga tegishlilik hissini kuchaytiradi.
4. Mustaqil qaror qabul qilishga o‘rgatadi.
5. O‘quvchilarning faolligini oshiradi.

Alohida ta’lim ehtiyojlari bo‘lgan bolalarning jamoaga moslashuvi

Ijtimoiy moslashuv bolaning yangi muhitga kirishishi, atrofdagilar bilan munosabat o‘rnatishi va jamoa faoliyatida ishtirok etish jarayonidir.

Inklyuziv sinfda ayrim bolalar muloqotga kirishishda, o‘z fikrini bildirishda yoki guruh faoliyatiga qo‘shilishda qo‘shimcha pedagogik yordamga ehtiyoj sezishlari mumkin.

Shu sababli o‘qituvchi bolalarni bir-biri bilan tanishtirish, umumiy qiziqishlar asosida mashg‘ulotlar tashkil etish va ijobiy muloqot muhitini yaratishga e’tibor qaratishi lozim.

Masalan, «Birgalikda bajaramiz» mashg‘uloti orqali o‘quvchilar kichik guruhlarda umumiy topshiriqni bajarishlari mumkin. Bunda har bir ishtirokchining vazifasi oldindan belgilanadi.

Shuningdek, sinfda o‘zaro hurmat, sabr-toqat va yordam ko‘rsatish qadriyatlarini shakllantirish zarur.

Bolani boshqa o‘quvchilardan ajratib ko‘rsatish yoki uning imkoniyatlarini kamsitish ijtimoiy moslashuvga salbiy ta’sir ko‘rsatishi mumkin.

Inklyuziv ta’limda o‘zaro yordam va do‘stona munosabatlarni shakllantirish

O‘zaro yordam inklyuziv ta’limning muhim ijtimoiy-pedagogik omillaridan biridir.

O‘quvchilar bir-biriga yordam berish orqali nafaqat bilimlarini mustahkamlaydilar, balki insoniy munosabatlarni ham rivojlantiradilar.

Bunda «Tengdoshga ko‘mak», «Juftlikda ishlash», «Birgalikda o‘rganamiz» kabi metodlardan foydalanish mumkin.

Masalan, juftlikda ishlash jarayonida bir o‘quvchi matnni o‘qiydi, ikkinchisi esa asosiy fikrlarni rasm yoki yozuv orqali ifodalaydi. Keyin ular vazifalarni almashtiradilar.

Bunday faoliyat o‘quvchilarning bir-birini tushunishi va hamkorlik qilishiga yordam beradi.

Biroq tengdoshlar yordami o‘qituvchi va maxsus pedagogning professional yordamini almashtirmasligi kerak. Har bir bola mustaqil faoliyat yuritishi uchun ham imkoniyatga ega bo‘lishi zarur.

O‘qituvchining tenglar hamkorligini tashkil etishdagi roli

O‘qituvchi inklyuziv sinfda sog‘lom ijtimoiy munosabatlarni shakllantiruvchi asosiy pedagoglardan biridir.

U sinfdagi barcha bolalarning ehtiyojlarini hisobga olishi, kamsitish holatlarining oldini olishi va hamkorlikka asoslangan mashg‘ulotlarni tashkil etishi lozim.

O‘qituvchining asosiy vazifalari quyidagilardan iborat:

– Har bir o‘quvchining individual xususiyatlarini o‘rganish.

– Guruhli mashg‘ulotlarda teng ishtirokni ta’minlash.

– O‘zaro hurmat muhitini shakllantirish.

– Bolalarning muloqot qilish imkoniyatlarini kengaytirish.

– Zarur hollarda maxsus pedagog va psixolog bilan hamkorlik qilish.

– O‘quvchilarning ijtimoiy rivojlanishini kuzatib borish.

O‘qituvchining ijobiy munosabati sinfdagi boshqa bolalarning ham alohida ta’lim ehtiyojlari bo‘lgan tengdoshlariga munosabatiga ta’sir ko‘rsatadi.

Inklyuziv ta’limda tenglar hamkorligini rivojlantirish bo‘yicha takliflar

Tengdoshlar hamkorligini rivojlantirish uchun ta’lim muassasalarida quyidagi ishlarni amalga oshirish maqsadga muvofiq:

1. Sinflarda muntazam guruhli mashg‘ulotlar tashkil etish.
2. O‘quvchilar o‘rtasida o‘zaro yordam loyihalarini yo‘lga qo‘yish.
3. Birgalikdagi ijodiy va sport mashg‘ulotlarini tashkil qilish.
4. Bolalarda bag‘rikenglik va hurmat tushunchalarini rivojlantirish.
5. Ota-onalar bilan hamkorlikda tarbiyaviy tadbirlar o‘tkazish.
6. Psixologik va pedagogik qo‘llab-quvvatlashni kuchaytirish.

Mazkur tadbirlar bolalarning o‘zaro munosabatlarini yaxshilash va inklyuziv muhitni mustahkamlashga xizmat qiladi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, tengdoshlar hamkorligi inklyuziv ta’limda alohida ta’lim ehtiyojlari bo‘lgan bolalarning ijtimoiy faolligini rivojlantirishning muhim pedagogik vositasidir.

Guruhli ishlash, juftlikdagi mashg‘ulotlar va o‘zaro yordam faoliyatlari orqali bolalarda muloqot, hamkorlik, bag‘rikenglik va mustaqillik ko‘nikmalari shakllanadi.

Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, tengdoshlar hamkorligining samaradorligi o‘qituvchining to‘g‘ri pedagogik yondashuvi, sinfdagi ijobiy muhit va barcha o‘quvchilar uchun teng ishtirok imkoniyatlarini yaratishga bog‘liq.

Shu sababli inklyuziv ta’limda har bir bolaning jamoa hayotida faol ishtirok etishini ta’minlash, uning qobiliyatlarini qadrlash va o‘zaro hurmatga asoslangan munosabatlarni rivojlantirish muhim vazifa hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. O‘zbekiston Respublikasining «Ta’lim to‘g‘risida»gi Qonuni. 2020-yil 23-sentabr, O‘RQ-637-son.

2. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. 2023. 50-modda.

3. UNESCO. A Guide for Ensuring Inclusion and Equity in Education. – Paris, 2017.

4. UNESCO. Global Education Monitoring Report: Inclusion and Education: All Means All. – 2020.

5. United Nations. Convention on the Rights of Persons with Disabilities. – 2006.

6. Vygotsky L.S. Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. – Harvard University Press, 1978.

7. Johnson D.W., Johnson R.T. Cooperative Learning and Social Interdependence Theory. – 2009.

8. UNICEF. Inclusive Education: Understanding Article 24 of the Convention on the Rights of Persons with Disabilities.